

výjezdní pracovní setkání

Sdílené autority v muzeích a galeriích

Barborka pod Pradědem, 27. - 29. 11. 2006

Zapsal David Cigánek, upravil Zdeněk Lenhart. Určeno pro širší odbornou veřejnost. Podrobnější neupravený přepis poznámek (Andrejčíková + Šubová, Jankovičová + Kocinová + Lenhart) bude rozeslán dodatečně pouze účastníkům setkání.

Seznam účastníků

Ing. Naděžda Andrejčíková (Cosmotron, Hodonín)
Mgr. Marie Balíková (věcné autority, NK ČR Praha)
PhDr. Zdeněk Bartl (jmenné autority, NK ČR Praha)
Mgr. Daniel Bechný (etnografie, ZČM Plzeň)
Mgr. Jan Cempírek (mineralogie, MZM Brno)
Mgr. Pavlína Kalábková (archeologie, VM Olomouc)
Mgr. René Klimeš (RM Litomyšl)
Ing. Petr Hemerle (NM Praha)
Vladka Mazačová (výtvarné umění, ČMVU Praha)
Ing. Jaroslav Pipota (technické sbírky, TM Brno)
Mgr. Jana Šubová (Cosmotron, Hodonín)
Mgr. Zdeněk Vermouzek (zoologie, Přerov)
RNDr. Jarmila Podolníková (CITeM)
Mgr. David Cigánek (CITeM)
Mgr. Zdeněk Lenhart (CITeM)
Ing. Zdeněk Mazal (CITeM)
Ing. Radka Durmonová (CITeM)
Ing. Pavla Jankovičová (CITeM)
RNDr. Marie Kocinová (CITeM)
RNDr. Jan Procházka (CITeM)
Ing. Pavel Nezval (odd.informatiky MZM)

Adresy

nadia@cosmotron.cz, marie.balikova@nkp.cz, zdenek.bartl@nkp.cz, dbechny@zcm.cz, jcemp@sci.muni.cz,
petr.hemerle@nm.cz, pprochazkova@centrum.cz, klimes@rml.cz, Vladka.Mazacova@cmvu.cz,
Pipota@technicalmuseum.cz, jana@cosmotron.cz, verm@prerovmuzeum.cz, citeM@citem.cz,
zdenek.mazal@gmail.com, pnezval@mzm.cz

Formálního pořadatelství se ujala firma Cosmotron (www.cosmotron.cz). Akce byla financována z prostředků CITeM, které i vybralo účastníky. Většina z oslovených pozvání přijala, bohužel se nezúčastnili pozvání zástupci MK ČR a NG. Všem zúčastněným je třeba poděkovat za konstruktivní přístup, otevřenost a kázeň při diskuzi. Jednání bylo členěno do diskuzních tematických bloků, každý blok byl uzavřen formulováním stručných závěrů. Obsah i pořadí bloků se mírně odchylovalo od vypsání programu. Hrubý čas setkání byl 47 hod, z toho čistý čas řízení společné diskuze 21 hod. Prostředí skromné, okolí a počasí jedinečné.

Úvod

Debata o tom, co vlastně muzejníci potřebují a od autorit očekávají. Andrejčíková zmínila i potřebnost využití ontologií v muzejním světě. Do budoucna by mělo být cílem propojení knihovnic i muzejních fondů minimálně na interní úrovni jednotlivých institucí.

Téma 1: Úvod do problematiky autorit

Vyhledávací kritéria v knihovnách - nejčastěji podle jmenných a věcných hledisek. Tomu odpovídají i autority – jmenné a věcné. Autority slouží ke sjednocení vyhledávacích kritérií. Jedná se o samostatné záznamy obsahující selekční údaj, vazby mezi hesly a poznámkový aparát.

Mylný autoritní záznam v centrální databázi se neodstraňuje, pouze se přidá odkaz na správný termín, původní se označí jako variantní. Knihovní systémy používané v knihovnách to obvykle inteligentně zjistí a záznamy v místní databázi podle toho upraví.

Kromě individualizovaných jmen specificky vázaných na konkrétní osobu, mohou pro poloanonymní "Františky Nováky" existovat i obecné jmenné autority bez bližších biografických údajů.

Bartl: Soubor autorit = soubor ověřených a unifikovaných selekčních údajů určených pro zpracování a vyhledávání dokumentů a informací, doplněných o nezbytný poznámkový aparát.

Pro uložení jmen, která nemusejí být v autoritách (např. jména donátorů), lze použít veřejně nepřístupné logické databáze, které se neharmonizují se systémem národních autorit.

V NK ČR budují databáze nár. autorit od roku 1996. Tvorba autoritních databází *de facto* vyplynula z nutnosti kooperace na institucionální, národní a mezinárodní úrovni: podmínkou této kooperace je kompatibilita (vzájemná slučitelnost) bibliografických záznamů, která je podmíněna používáním standardních, normalizovaných selekčních (vyhledávacích) prvků zapisovaných v daném formátu, např. UNIMARC.

Protokol Z39.50 umožňuje komunikaci mezi různými knihovnickými SW. Komunikující systémy musejí rovněž používat stejný komunikační profil (dnes je nejrozšířenější Bath profil).

ZÁVĚR: Používání autorit je ve vlastním zájmu knihoven. Systém práce v muzeích je poněkud odlišný od knihoven, ale dá se předpokládat výrazné rozšíření informačních služeb umožněné vzájemnou interoperabilitou. Cílem muzeí by tedy mělo být převzetí a rozšíření existujícího modelu používání národních autorit o funkcionality vlastní muzejnímu prostředí.

Téma 2: Související oblasti, zkušenosti, spolupráce

Balíková: Terminologii lze buďto slít ze všech oborů dohromady, nebo nechat v izolovaných databázích. V prvním případě hrozí zanesení velkého množství homonymních a synonymních údajů do databáze: nutno řešit vhodnou specifikací termínů v jednotlivých oborech; každý termín musí být opatřen kódem zdrojového řízeného slovníku. Pro zvládnutí množství údajů, které se do databáze zapisují, platí pravidlo účelnosti a racionality. NK ČR používá a vytváří i vícejazyčné tezaury, spolupráce s Makedonci, Chorvaty, Litevci, Lotyšši, Slovinci, Slováky na základě Mezinárodního desetinného třídění a anglického ekvivalentu jako propojovacího jazyka.

Bartl: Nedávno propojili svoji databázi autorit s Wikipedií.

Bechný: Prezentace aktuálního stavu zpracování etnografického pojmosloví. Podle Andrejčikové by neměl být problém to celé strojově převést do podoby autoritní databáze.

ZÁVĚR: Nasazení autoritního systému v muzeích by mělo vést k usnadnění přístupu k maximálnímu možnému množství dat odborné resp. laické veřejnosti. Použitý dokumentační systém nesmí omezovat hloubku odborného popisu. Autoritní databáze jsou obecně použitelné v jakékoli paměťové instituci jako zdroj vstupních údajů pro tyto dokumentační systémy.

Téma 3: Pojetí a technické řešení slovníků a "autorit" v muzejních systémech.

Podolníková - Demus: Různé typy slovníků, různé chování, různé řešení. Fixní (nedoplnitelné) a doplnitelné slovníky. Prosté (nehierarchické) seznamy, hierarchické slovníky bez relační vazby mezi záznamy, nebo s vazbou.

Lenhart - Bach: Slovníky (nabídky při zápisu) nepoužívá. Umožňuje ale rejstříkovat již použité výrazy.

Hemerle - ESMUS: Projekt je v polovině, postupuje podle harmonogramu, dva pilotní obory, z nich se budou odvozovat ostatní. Akceptují nezbytnost slovníků, počítají s nimi. Předpokládají volné plnění otevřených slovníků, následně jejich uzamčení a udržování pověřeným pracovníkem oddělení. Problémem je mj. nutnost dodržování normalizované podoby citací.

Bartl: Neexistence interního předpisu pro správu slovníků může výrazně snížit hodnotu dat!

Téma 4: grantový projekt „Národní autority v prostředí muzeí a galerií – interoperabilita s NK ČR“

Cíl projektu: vytvořením systému národních autorit paměťových institucí výrazně racionalizovat zpracování sbírek knihoven, muzeí a galerií.

Rozvržen na roky 2007 - 2011, hlavní řešitelé: Lenhart, Bartl, Cigánek, Podolníková, rozhodnutí padne v prosinci 2006.

Balíková: Formulace projektu je velmi dobrá, zvláště důraz na pilotní roli jmenných autorit. Předpokládá se rozšíření báze personálních autorit o lokální osobnosti, pro které na národní úrovni chybí dostatek popisných charakteristik. Různá základní pravidla pro tvorbu věcných autorit (v knihovnách plurál a priorita adjektiva, v muzeích singulár a priorita substantiva) brání vytvoření fyzicky společné autoritní báze.

Mazačová: Kurátoři jsou schopni velmi kvalifikovaně revidovat jmenné autority NK ČR, zejména v regionální úrovni.

ZÁVĚR: Oboustranná kooperace knihoven a muzeí může být výrazným přínosem pro obě tyto sféry. Mimo diskuzi je momentálně nasazení GISu. Vhodné bude začít u personálních autorit, jejichž zpracování se jeví jako nejjednodušší. Úplné propojení věcných autorit zřejmě nebude v nejbližší budoucnosti možné.

Téma 5: Vyjasnění terminologie

Následující „definice“ jsou vědomě zjednodušující. Cílem je zprostředkování uvedených termínů nedotčené muzejní veřejnosti.

Autority = řízené slovníky (doporučeno používat spolu v zájmu překonání odporu ke slovu „autority“), ještě správněji: řízené selekční slovníky.

Soubor autorit - otevřený soubor ověřených unifikovaných selekčních údajů určených pro zpracování a vyhledávání dokumentů a informací, doplněný o nezbytný odkazový a poznámkový aparát.

Slovník - seznam slov s vysvětlením

Tezaurus - uzavřený tematický seznam slov s podobným, příbuzným nebo opačným významem. Zachycuje vztahy nadřazenosti, podřazenosti, shody a podobnosti významu. Jednoznačně určuje preferovaný termín. Kontrolovaný oborový slovník termínů s vyjádřenými sémantickými vztahy (definice podle ISO).

Ontologie - popis vztahů mezi kategoriemi jisté části reálného světa, je obecnější než slovník, obecnější než tezaurus tím, že obsahuje významové vztahy. Nenahrazuje tezaurus, neboť neobsahuje doporučené termíny.

Řeší rozklad doménové znalosti na základní znalostní elementy a specifikuje sémantické vztahy mezi nimi.

Heslář - seznam slov bez vysvětlivek

Rejstřík (index, registr) - heslář generovaný na základě datového obsahu existujícího informačního systému.

Jinak: sekundární dokument obsahující uspořádaný soupis vybraných termínů objevujících se v systému s odkazem na místo jejich výskytu.

Katalog - seznam objektů uspořádaný podle oborové systematiky

Kódovník (číselník) - seznam kódů se slovním ekvivalentem

Klasifikační systém - např. MDT

ZÁVĚR: Definovaná terminologie. Dalším krokem by byla adaptace knihovního modelu přístupu k využívání souboru národních autorit, implementace klienta Z39.50 do stávajících systémů pro sbírkovou dokumentaci. Úprava do podoby autorit bude zřejmě probíhat odlišně u muzejních katalogů jmenné a věcné povahy.

Téma 6: Hledání podoby jmenných autorit pro muzea a galerie

Průzkum struktury tabulek Osobnosti a Adresář v současném Demusu a mapování na strukturu záznamu jmenných autorit NK ČR. Analýza údajů nenamapovatelných, ale pro muzea potřebných (medailon,...). Vytipování údajů pro potenciální vazby na další autority (místo narození, místo úmrtí, škola, nadřízená instituce,...). Návrhy polí potřebných pro filtrování (osoba/instituce, příslušnost k regionu, ...).

ZÁVĚR: Doporučené implementační schéma zahrnuje tři úrovně práce s autoritními údaji. Mezi dvě již existující úrovně (národní autority NK ČR, lokální sbírkové databáze v muzeích) bude vsunuta mezivrstva národních autorit pro muzejní prostředí. Tato úroveň by měla být vytvářena i s ohledem na

budoucí požadavky určované CIDOC CRM a FRAR. V datové struktuře tabulky Osobnosti v Demusu bude třeba doplnit minimálně pole pro rozlišení fyzických osob a institucí.

Téma 7: Mechanismus a organizační schéma práce s autoritami NK ČR

Bartl: Přístupová práva do databáze jsou udělována pouze knihovnám, které byly vyškoleny. Školení bývá obvykle třídní, na závěr s praktickým cvičením v jejich lokálním knihovním systému. První zápisy do databáze NA probíhají pod přímou supervizí v centru, aby bylo možné mimořádně nepovedené záznamy včas z báze odstranit. Vkládané záznamy procházejí kontrolou na lokální úrovni (jeden pověřený pracovník instituce) a poté na centrální úrovni. Tvorba nových autorit i jejich případné opravy (např. doplnění chybějících údajů) probíhají lokálně a poté jsou odesílány pomocí protokolu Z39.50 do NK ČR. Ostatní uživatelé systému NA jsou o aktualizovaných údajích informováni a jejich knihovní systémy si aktualizované verze mohou (většinou) automaticky stahovat. Aktuální stav je cca 300 tis. jmenných autorit, roční přírůstek 50 tis. a o tuto bázi se stará celkem 6 lidí. Dodávání nových záznamů probíhá v „on-line“ režimu, nový záznam je v bázi uložen max. do 15min.

Balíková: Věcné autority (nyní 40 tis. a přírůstek v tisících za rok), kontrola a schvalování je složitější a trvá déle, od několika hodin až po 10 dnů. Stálý tým tvoří cca 6 pracovních úvazků, na schvalování se podílí asi 16 katalogizátorů NK ČR. Časté jsou dotazy ze spolupracujících knihoven, jsou přeposílány e-mailem specialistům/odpovědným pracovníkům. Ti navrhnou řešení problému a dotaz zveřejní v databázi dotazů; v této fázi všichni diskutující mohou připojit komentář. Po určité době (14 dnů) odpovědný pracovník formuluje stanovisko a diskuse k danému problému je uzavřena. Odpověď včetně komentářů a připomínek je uložena v databázi dotazů přístupné všem.

Obecné zásady, principy a postupy tvorby věcných autorit/řízených slovníků v jednotlivých oborech a jejich aplikace podléhají schválení pracovní skupiny, která se schází jednou do roka.

Schválení pracovní skupinou by mělo být i v muzeích formálně zaprotokolováno, aby bylo možné se na její rozhodnutí odvolat.

Pro jmenné autority bude vhodné vyškolení minimálně dvou (lépe více) pracovníků v každém muzeu. Žádoucí bude centrální supervize pro oblast muzeí (1 pracovník, v CITEM?).

Pro věcné autority to bude jiné - oborové redakční rady.

ZÁVĚR: V průběhu diskuze se potvrdily rozdíly mezi muzei a knihovnami v chápání i významu přikládaném jednotlivým autoritním databázím. Velké odlišnosti byly konstatovány u věcných autorit, zejména geografických, jejichž metodika zpracování se diametrálně liší od současné praxe drtivé většiny muzejních oborů. Tato oblast vyžaduje další intenzivní diskuzi a snahu o postupné sblížení stanovisek všech zúčastněných institucí.

Téma 8: Promítání změn autoritních záhlaví do sbírkové databáze muzeí

Dopad do majetkové evidence, nutnost nových tisků, ztráta vazby na starší publikace, ...

Bartl: raději všichni stejně špatně, než každý jinak dobře.

ZÁVĚR: V případě aktualizace věcného autoritního záhlaví nesmí dojít k nekontrolovatelné automatické změně v lokální sbírkové databázi muzea. Systém věcných autorit v muzeích by měl umožňovat paralelní užívání alternativních názvů a klasifikačních systémů.

Téma 9: Terminologické redakční rady

Předseda (osvícený odborník, manažer), stálí členové, přizvaní členové. Jak dělba na obory? Předběžný návrh - třístuňová hierarchie (kvůli překryvům oborů), porovnat s MDT, muzeolog.literaturou, ...:

Humanitní obory

Historické sbírky

Numismatika

Historie (včetně etnografie)

Archeologie

Výtvarné umění (+ fotoarchiv, bibliografie)

Performing arts (hudba, divadlo, film) a literatura

Přírodovědné obory
Botanika
Zoologie
Entomologie
Geologie (+ paleontologie, mineralogie)
Technické obory
Technika

ZÁVĚR: Organizační struktura terminologických komisí by měla být inspirována MDT a tradičním rozdělením muzejních oborů. Předpokládá se dvou- až třístupňové organizační uspořádání.

Téma 10: Další postup - konkrétní kroky, rozdělení úkolů

Postupný cíl: Do roka a do dne předvést fungující prototyp na MK ČR, na konferenci „Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě 2007“.

CITeM - Definovat entity, které budou navázané na autority. Doplňovat datovou strukturu Demus VUM. Nadefinovat výměnný formulář pro přidávání nových autorit. Podílet se na tvorbě parseru. Propagace projektu v muzejním světě. Naplnit daty ze 2-4-galerií.

Cosmotron - poskytnout klienta Z39.50 + API pro CITeM. Vytvořit databázi pro střední úroveň. Poskytnout pro testovací účely kapacitu serveru. Podílet se na tvorbě parseru. Web rozhraní na prezentaci.

NK ČR - konzultace, kontrola

Všichni - propagace! Dole i nahoře, uvnitř i vně.

CELKOVÝ ZÁVĚR: Autority ano. Napřed jmenné, poté věcné.

Jmenné: Navrženo a předběžně přijato řešení v podobě muzejní mezivrstvy propojující muzejní dokumentační systémy a stávající systém NA.

Věcné: Odděleně od NA, odděleně po oborech (fyzicky však v jedné databázi).